

вказує на те, що вона характеризується виникненням нових видів злочинів, зростанням професіоналізму сучасних злочинців, їх високою фінансовою і технічною оснащеністю, формуванням організованої та транснаціональної злочинності тощо. Так, на сьогодні нагальною проблемою є підвищення ефективності протидії кіберзлочинам, кількість яких стрімко зростає. Крім того, потребують також подальших наукових досліджень криміналістичні засоби й методики протидії корупційним злочинам та злочинам у сфері інтелектуальної власності.

Підсумовуючи викладене, зазначу, що наука кримінального процесу і криміналістики повинна своєчасно відгукуватися на потреби слідчої та судової практики, постійно вдосконалювати засоби й методики задля забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень відповідно до положень ст. 2 КПК України (завдання кримінального провадження). Крім того, сьогоденна професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників органів правопорядку, в тому числі й слідчих та оперативних працівників, не можливі без урахування сучасних досягнень як кримінального процесу, так і криміналістики.

Таким чином, не викликає сумніву, що наукове обговорення порушених проблем сприятиме напрацюванню нових наукових концепцій, а також слугуватиме теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку кримінального процесу та криміналістики.

Одержано 19.10.2018

УДК 159.9

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент, перший проректор
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/000-0002-1999-9956>

ГОТОВНІСТЬ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ

Проблема трансформаційних процесів у правоохоронній галузі останніми роками стала надзвичайно популярною як у роботах дослідників права, так і в психологічних дослідженнях. У. О'Ніл на прикладі пост-конфліктних країн зазначав, що, приступаючи до поліцейської реформи, всім її учасникам слід розуміти із самого початку, що її здійснення включає в себе набагато більше, ніж просто «технічне рішення» або зовнішні зміни у діяльності поліцейських інститутів. Важливим у цьому сенсі є досвід у галузі «управління змінами» та організаційної психології щодо створення нової системи стимулювання, нових етичних принципів та організаційної культури поліції (O'Neill, 2005 [1, р. 5–6]). Важливою рисою сучасного розвитку нашої держави є його спрямованість на впровадження різного роду інновацій практично у всіх сферах суспільного життя. В цьому контексті особливого значення набуває підвищення інноваційної активності у професійній підготовці майбутніх поліцейських, а саме можливість формування та розвиток інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх фахівців.

Досліджуючи особливості реформ правоохоронних органів у різних країнах, автори намагаються визначити їх специфіку через призму конкретних історичних чинників (O'Neill, 2005 [1]), відмінностей в етапах та кроках реформ (Campion, Rousseaux, 2015 [2]; Kratcoski, Edelbacher, 2015 [3]) тощо. Всі процеси, пов'язані з реформуванням правоохоронної галузі, є не просто «технічними» зовнішніми змінами у діяльності поліцейських інститутів, але вони несуть в собі глибокий психологічний зміст (Caveney, 2015 [4]). Практично всі дослідники відзначають значні психологічні складнощі перетворень (Brewster та ін., 2016 [5]; Darroch, Mazerolle, 2015 [6] та ін.). Це пов'язано з часовими та змістовими змінами в етапах професіоналізації, в регламентах професійної діяльності, з трансформаціями законодавчої

бази тощо. Значною мірою кінцевий успіх реформ визначають суто *психологічні* чинники: здатність працівників подолати власну інерцію і навчитися працювати в нових умовах; ефективність спроб створити «нового фахівця» із заданими моральними характеристиками і при цьому не втратити рівень професійної досконалості тощо. Засновники теорії контекстуалізму наголошують, що зміни особистості залежать від еволюції контексту, який постійно ускладнюється (Davis, Millon, 1994 [7]; Learner, Ford, 1992 [8]). Крім того, Р. Девіс, Р. Лернер, Т. Міллон, Д. Форд трактують особистість як сукупність рис, як відкриту систему, здатну до різних змін та породження нової ідентичності, тобто нового «образу Я», визначаючи джерелом змінювання особистість і середовище (Davis, Millon, 1994 [7]; Learner, Ford, 1992 [8]). Інтенсивність трансформацій середовища, в якому відбувається професійне становлення слідчих в Україні, навіть важко собі уявити. Кардинальних змін зазнають не тільки законодавча база, регламенти виконання професійної діяльності, але й ціннісні уподобання молодих поліцейських, їх світоглядні настановлення тощо. Динамічно змінюється й оцінка діяльності правоохоронців суспільством, зокрема громадськістю.

В таких умовах формування певних характеристик у слідчих у процесі професійної підготовки, в тому числі формування здатності до інноваційної діяльності, набувають особливої актуальності. Процес створення, поширення і впровадження нововведень і передового досвіду в повному обсязі зачіпає внутрішнє, психічне життя людини, що викликано необхідністю адаптації до умов новизни. О. М. Краснорядцева з одним думцями зазначають, що психологічна готовність до інноваційної діяльності відображає такі динамічні характеристики багатовимірного життєвого світу людини, як ініціативність (готовність людини діяти в умовах непередбачуваності результатів діяльності і відповідати за результати), готовність до змін, відкритість до змін, легкість перебудови (Краснорядцева, Баланев, Щеглова, 2011 [9]). Перед системою освіти на всіх її етапах стоїть завдання орієнтації на формування і розвиток навичок і компетенцій, необхідних для інноваційної діяльності. Під інноваційним потенціалом особистості слід розуміти інтегральну системну характеристику людини, що визначає її здатність, по-перше, генерувати нові форми поведінки і діяльності, використовуючи ті можливості, які відкриваються їй у складній динаміці ціннісно-сміслових вимірів її життєвого простору, і, по-друге, забезпечувати режим саморозвитку (Клочко, Краснорядцева, 2010 [10]).

Дж. Кампійон і К. Русекс у своїй книзі «Нові поліцейські ризики в історії сучасної Європи», виданій у 2015 році (Campion, Rousseaux, 2015 [2]), зазначають, що влада дуже часто боїться соціальних змін, бо це передбачає пошук нових балансів у співіснуванні із суспільством. Неформально чи формально, наголошують автори, системи поліції змушені адаптувати свої нормативно-правові бази, їх структури та їх практику так, щоб реагувати на виклики, нові загрози і нові правила, з якими вони зіштовхуються і мають справу (Campion, Rousseaux, 2015 [2]). Перед «небезпекою», яка іноді є достатньо високою у суспільній сфері, логіка функціонування поліції, як і судової системи, політичних та державних органів, змінюється, і відбувається визначення нового «смыслу» й ідентичності функціонування поліції (структурні пристосування, професіоналізація, практика, нове оснащення тощо) і меж здійснення поліцейських функцій. Все це ставить на порядок денний формування у майбутніх слідчих готовності до інноваційної діяльності, а саме підвищення інноваційної активності освітнього середовища, можливість формування та розвитку інноваційного потенціалу особистості, інноваційної активності майбутніх фахівців. На думку В. Є. Клочка та Е. В. Галажінського, інноваційність – це інтегральна характеристика, яка включає в себе дві основні складові, що зумовлюють ініціацію інноваційної поведінки: інноваційний потенціал особистості й мотиваційну готовність до інноваційної поведінки. Інноваційна поведінка трактується ними як поведінка, яка здійснюється шляхом виходу за межі сформованих установок і поведінкових стереотипів. Вона опосередкована трьома факторами – можливостями людини, місцем, яке сумісне з такими можливостями, та готовністю людини реалізувати свої можливості. Готовність до інноваційної діяльності як психологічний феномен може бути визначеною через інтегральну сукупність таких п'яти компонентів: мотиваційного, когнітивного, емоційно-вольового, операціонального, творчого – і дослідженою через показники ініціативності, переваги діяльності, що вимагає інновативності, готовності до змін (Клочко, Галажинский, 2009 [11]).

Як зауважують С. Дероч і Л. Мазероль, вимоги до поліціювання в сучасних умовах вимагають високої готовності до змін від представників поліцейської професії усіх рівнів, але така готовність і здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою (Darroch, Mazerolle, 2015 [6, p. 7]). Н. Кейвні в дослідженні організаційної культури поліції в умовах радикальних змін виявив, що в контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін (Caveney, 2015 [4]). Незважаючи на декларування важливості такої професійної компетенції, як готовність до змін та інноваційної діяльності в умовах реформування поліції, констатацію необхідності побудови підготовки поліцейських кадрів на ґрунті відповідних компетенцій, психологічні чинники готовності до інноваційної діяльності, зокрема прогностичної компетентності, у контексті поліцейської діяльності залишаються маловивченим предметом у просторі сучасних наукових досліджень. Окремі дослідження скоріше демонструють певну інтенцію до вивчення цієї проблеми, тоді як її актуальність вимагає конституювання феноменологічного простору інноваційної готовності поліцейських до діяльності в сучасних умовах. Втім, порушені питання підлягають подальшому дослідженню або науковому вивченню.

Список бібліографічних посилань: 1. O'Neill W. G. Police Reform in Post-Conflict Societies: What We Know and What We Still Need to Know. New York : International Peace Academy, 2005. 11 p. 2. Champion J., Rousseaux X. Policing New Risks in Modern European History. Basingstoke : Palgrave Pivot, 2015. 128 p. 3. Collaborative Policing: Police, Academics, Professionals, and Communities Working Together for Education, Training, and Program Implementation / Kratcoski P. C., Edelbacher M. (ed.). New York : CRC Press. 2015. 322 p. 4. Caveney N. The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change : doctor's thesis : "Business Administration". Portsmouth : University of Portsmouth, 2015. 193 p. 5. Brewster J. A., Stoloff M. L., Corey D. M. Greene L. W., Gupton H. M., Roland J. E. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, No. 3. Pp. 171–178. 6. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, No. 1. Pp. 1–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>. 7. Davis R. D., Millon T. Personality change: metatheories and alternatives // Can personality change? / eds: T. F. Heatherton, G. L. Weinberger. Washington : American Psychological Association, 1994. Pp. 85–119. 8. Ford D. H., Learner R. M. Developmental system theory : an integrative approach. Newsbury Park, CA : Sage, 1992. 413 p. 9. Краснорядцева О. М., Баланев Д. Ю., Щеглова Э. А. Диагностические возможности опросника «Психологическая готовность к инновационной деятельности». *Сибирский психологический журнал*. 2011. Вып. 40. С. 164–175. 10. Ключко В. Е., Краснорядцева О. М. Особенности операционализации понятия «инновационный потенциал личности». *Вестник Томского государственного университета*. 2010. № 339. С. 151–155. 11. Ключко В. Е., Галажинский Э. В. Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. № 325. С. 146–151.

Одержано 01.11.2018

УДК 343.122(477)

Сергій Євгенович АБЛАМСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4716-3985>

ЩОДО МОМЕНТУ ВИЗНАННЯ ОСОБИ ПОТЕРПІЛИМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З прийняття у 2012 році КПК України момент визнання особи потерпілим змінено, про що свідчать положення ч. 2 ст. 55, де визначено - права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Тобто, законодавець передбачив два випадки, коли особа може бути визнана потерпілим.

Якщо ж звернутися до положень попереднього кримінального процесуального законодавства України, можна побачити наступне. Так, системно дослідивши положення першого КПК Української Соціалістичної Радянської Республіки (ведений у дію з 20 вересня 1922 року) доходимо до висновку, що в ньому не було окремої статті чи якогось положення з приводу того, хто може бути потерпілим і з якого саме моменту особа може ним стати. Лише в окремих статтях указанного Кодексу передбачалися деякі права потерпілого. З 15 вересня 1927 року вступив у дію КПК УСРР, у якому потерпілий іменувався як «пошкоджений», але без розкриття цього поняття та встановлення моменту визнання особи такою. В результаті розвитку суспільних відносин того часу, вдосконалення державного устрою і нормативної бази 28 грудня 1960 року Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки прийняла новий КПК Української РСР, який вступив у дію 1 квітня 1960 року та був чинним до 19 листопада 2012 року. Саме у КПК України 1960 року, зокрема в ст. 49, вперше на рівні кримінального процесуального закону введено поняття потерпілого та визначено момент набуття особою статусу потерпілого. Зокрема, у ч. 1 ст. 49 КПК України 1960 року (в першій редакції) було закріплено, що потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Стосовно моменту визнання особу потерпілого зазначалось – про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд – ухвалу. Не вдаючись до полеміки з приводу такого законодавчого підходу до визнання особи потерпілим, звернемо увагу, що він неодноразово піддавався критиці зі сторони науковців, адже дійсно не відповідав як конституційним вимогам щодо реалізації права на судовий захист, так і міжнародним стандартам кримінального судочинства в частині забезпечення належного захисту прав і свобод особи зокрема.

З прийняттям і введенням у дію КПК України 2012 року процесуальний статус потерпілого вдосконалено, що зумовлено необхідністю посилення гарантій захисту його прав, свобод та законних інтересів та приведенням національного законодавства до вимог міжнародних документів, зокрема, Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою, якою передбачається, що судові і правоохоронні органи мають надавати належну допомогу жертвам протягом усього судового розгляду, вживати заходів для зведення до мінімуму незручностей для жертв. Натомість, з часу прийняття чинного КПК України серед учених точаться дискусії й висловлюються різні бачення з приводу законодавчих положень щодо процесуального статусу потерпілого, в тому числі стосовно моменту визнання особу такою. На думку Н. В. Михайлової, запроваджену процедуру визнання особу потерпілою, порівняно з тією що була за КПК 1960 року, не можна вважати спрощеною і прискореною [1, с. 144]. З таким твердженням ми не можемо погодитися, адже, як засвідчили приведені вище положення попередніх КПК, чинна модель нормативного визначення як самого поняття потерпілого, так і моменту визнання особу такою, значно вдосконалена.